

BÀI THƠ RẼN CỦA LÊ QUÝ ĐÔN

ANH HÙNG

O hầu hết các thời kỳ lịch sử, trong nền văn hóa Việt Nam đều hiện hữu những tác phẩm đặc sắc và những con người tài hoa. Nhưng điển hình và ấn tượng bậc nhất có lẽ là bài thơ “Rẻn” rất độc đáo của thần đồng Lê Quý Đôn.

Lê Quý Đôn (1726-1784) là nhà bác học xuất chúng trong lịch sử phong kiến Việt Nam. Bằng bộ óc cực kỳ thông minh, năng lực sáng tạo cao cùng sức nhớ mãnh liệt (cường ký), ông nghiên cứu cả khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và khoa học tư duy, đi tiên phong trong nhiều ngành, nhiều lĩnh vực, để lại hàng trăm bộ sách đồ sộ với những thành quả vượt thời gian. Trí tuệ uyên bác của ông từng được người đương thời đánh giá qua câu: “*Thiên hạ vô tri vấn bằng Đôn*” (Trong thiên hạ, có gì không biết, xin cứ đến hỏi ông Bằng nhân Lê Quý Đôn). Ông cũng là một vị quan rất mực yêu nước thương dân, dũng cảm và năng động với các dự án cải cách táo bạo, được triều đình Lê - Trịnh trọng dụng, phong tới chức Hành Tham tụng (Quyền Tể tướng). Ông còn là một nhà văn hóa lớn, một nhà văn, một nhà thơ tài hoa.

Thuở nhỏ, Lê Quý Đôn sáng dạ nhưng khá nghịch ngợm. Có lần, đang cùng lũ trẻ tắm sông thì một viên quan thượng thư đi qua hỏi thăm đường. Thấy khách hỏi đúng nhà mình, cậu bé Đôn liền trần truồng chạy lên, đứng dạng hai chân dang thẳng hai tay ra, lém lỉnh: “Đó ông chữ gì đây, nếu ông đoán được cháu sẽ chỉ nhà cho”. Bực vì đứa trẻ nghịch ngược, khách định im lặng bỏ đi nhưng bọn dưới sông reo ầm: “Ê! Ông quan to thế kia mà không biết chữ!”. Ông ta tức quá, dướn cổ làu bàu: “Chữ *đại* (大) chứ gì!”. Chẳng ngờ, Đôn thích chí,

trỏ tay rồi cười lớn: “Ông bỏ sót “cái chấm” bên dưới rồi! Đây là chữ *thái* (太) chứ?!”.
 Ngạc nhiên trước sự thông minh, tinh tường của cậu bé ngộ nghĩnh, hỏi ra mới biết nó chính là con của bạn mình, khách vui lắm, vào nhà đem chuyện thuật lại. Đôn bị bố gọi mắng: “Mày chỉ quen thói lêu lảo, cha mẹ răn dạy chẳng nghe. Thật không biết hổ thẹn với truyền thống gia đình... Bây giờ nằm sấp xuống đây chịu roi!”. Cậu bé ngập ngừng chuẩn bị nằm xuống thì ông khách liền xin cho và bảo nếu có thể, hãy làm thơ ứng khẩu tạ lỗi. Đôn mừng rỡ, chấp tay xin khách ra đầu đề. Ông khách cười hóm hỉnh: “Cháu cứ lấy lời trách *rẻn đầu biếng học* của cha mà làm đề cho một bài thơ rẻn học vậy!”.

Đôn ứng tác đọc luôn một mạch:
 Chẳng phải *liu diu* cũng giống nhà
Rẻn đầu biếng học ắt không tha
 Thẹn đèn *hổ lửa* đau lòng mẹ
 Nay thét *mai gằm* rât cổ cha
Ráo mép chỉ quen lời lêu lảo
Lăn lưng cam chịu vệt năm ba
 Từ nay *trâu lỗ* xin siêng học
 Kéo *hổ mang* danh tiếng thế gia.

Bài thơ thật hợp cảnh hợp thời vì tuy ngắn nhưng nó đã gói ghém trọn vẹn mọi yếu tố liên quan đến trạng thái hiện thực của tác giả, đó là môi trường gia đình, sự lười học hành ham nghịch ngợm, thái độ và phương thức giáo dục của cha mẹ, lời hứa sửa chữa khuyết điểm. Bài thơ khắc họa tài tình hình ảnh đặc trưng xưa nay của nhà có trẻ ham chơi nhác học: mẹ buồn, cha giận, con bị đánh...

Về nghệ thuật, bài thơ nhuần nhị với ý tứ chặt chẽ, khúc chiết. Tám câu thơ đôi một làm

(Xem tiếp trang 112)

hiện một thí nghiệm có tên là BabyIAXO. Thí nghiệm này sử dụng kính thiên văn Mặt trời làm bằng nam châm dài 10m và máy dò tia X siêu nhạy, không gây tiếng ồn để theo dõi tâm Mặt trời trong 12 giờ mỗi ngày, với mục đích ghi lại sự chuyển đổi axion thành photon.

Bên cạnh đó, năm 2024 có thể là năm mà các nhà khoa học xác định được khối lượng của neutrino - hạt bí ẩn nhất trong mô hình chuẩn của vật lý hạt. Kết quả thí nghiệm Karlsruhe Tritium Neutrino năm 2022 cho thấy, neutrino có khối lượng cực đại 0,8 electron volt. Các nhà nghiên cứu sẽ hoàn thành việc thu thập dữ liệu vào năm 2024 và dự kiến sẽ thực hiện một phép đo chính xác về các hạt nhỏ này.

Kết quả vòng hai của cuộc tranh luận về ý thức

Năm 2024 có thể mang lại những hiểu biết mới về cơ sở thần kinh của ý thức. Một dự án lớn đang thử nghiệm hai lý thuyết về ý thức thông qua một loạt thí nghiệm, trong đó kết quả thí nghiệm của vòng thứ hai dự kiến công bố vào cuối năm 2024. Trong vòng đầu tiên, cả hai lý thuyết đều không hoàn toàn phù hợp với dữ liệu hình ảnh não được quan sát. Vòng nghiên cứu thứ hai có thể đưa khoa học thần

kinh đến gần hơn với việc giải mã những bí ẩn của trải nghiệm chủ quan.

Cùng hành động để cứu Trái đất khỏi ô nhiễm

Vào nửa cuối năm 2024, Tòa án Công lý quốc tế tại La Hay có thể đưa ra ý kiến về nghĩa vụ pháp lý của các quốc gia trong việc chống lại biến đổi khí hậu và đưa ra phán quyết về hậu quả pháp lý đối với những bên được cho là đang gây tổn hại cho khí hậu. Mặc dù phán quyết sẽ không có tính ràng buộc về mặt pháp lý, nhưng nó sẽ có tác dụng thúc đẩy các quốc gia tăng cường các mục tiêu về khí hậu và có thể được viện dẫn trong các vụ kiện pháp lý trong nước.

Các cuộc đàm phán về hiệp ước nhựa (một thỏa thuận quốc tế mang tính ràng buộc nhằm loại bỏ ô nhiễm nhựa) của Liên Hợp quốc sẽ kết thúc vào năm tới. Kể từ những năm 1950, thế giới đã sản xuất 10 tỷ tấn nhựa, trong đó hơn 7 tỷ tấn hiện là rác thải - phần lớn trong số đó gây ô nhiễm đại dương và gây hại cho động vật hoang dã. Tuy nhiên, các nhà nghiên cứu ngày càng lo ngại rằng các cuộc đàm phán của Liên Hợp quốc đang tiến triển quá chậm và sẽ không đạt được các mục tiêu đã định ■

Nguồn: **Tạp chí Khoa học và Công nghệ Việt Nam**

BÀI THƠ RẮN... (Tiếp theo trang 105)

thành bốn cặp đối rất chuẩn. Lời thơ dung dị mà sâu sắc, lại dễ thuộc, dễ nhớ bởi tác giả khéo dùng hàng loạt thành ngữ thông dụng: cũng giống nhà, thẹn đèn hổ lửa, nay thét mai gầm, lời lếu láo, năm ba, tiếng thế gia... Đặc biệt, có cả một hệ năm thành ngữ ngắn trong năm câu liền nhau, mỗi thành ngữ chỉ gồm hai âm tiết mà âm tiếng đứng trước diễn tả cảm giác, âm tiếng đứng sau mang tên một bộ phận cơ thể: *rắn đầu - đau lòng - rất cổ - ráo mép - lẫn lụng*.

Tuy nhiên, cái tuyệt diệu của bài thơ là ở chỗ mỗi trong tám câu thơ đều có tên một loài rắn (với cũng chỉ hai âm tiết): *liu điu, rắn đầu,*

hổ lửa, mai gầm (tức rắn cạp nong), ráo mép (tức rắn ráo), lẫn lụng (tức rắn sọc dưa), trâu lổ (tức rắn hổ trâu), hổ mang. Trong lịch sử nước ta, chưa ai có thể đưa vào một bài thơ ngắn nhiều con vật cùng loại mà tự nhiên như vậy. Càng đáng phục hơn vì nội dung cả bài thơ rắn lại không hề nói về rắn và tác giả ứng khẩu là một cậu bé chỉ mới bảy tuổi.

Bài thơ rắn trở thành thi phẩm độc đáo bậc nhất trong kho tàng Văn học Việt Nam. Nó còn là ánh sáng báo hiệu và khẳng định tài năng kiệt xuất của nhà bác học, nhà chính trị, nhà văn hóa, nhà thơ Lê Quý Đôn ■